

Biedermeier s vykřičníky a otazníky

ANIKINA, T., MNICH, R. (red.): *Biedermeier v slavjanskom i jevropejskom kontekste*. Litteraria Sedlcensia, Colloquia, t. XXII. Sankt-Peterburg–Siedlce: Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplynarnych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet, 2016.

Biedermeier je už po léta módním tématem literární vědy – v jiných sférách umění a uměnověd už zdomácněl dávno, neboť jde především o životní styl, malířství, sochařství, celkové řešení interiéru, tedy o věci hlavně architektonické. Do literatury byl adoptován podobně jako secese na bázi tematických charakteristik, vlastnosti vyrážet z řečiště směrů, jimž se říkalo zkrátily sentimentalismus, interiérové rokoko a klasicismus nebo dokonce mírná forma naturalismu – rozpětí, které například v české literatuře směřuje od K. J. Erbena k Ignátu Herrmannovi (1854–1935) a jeho kondelíkovským románově kronikovým příhodám z pražského prostředí zpopularizovaných filmem, ale prvky biedermeieru najdeme v celé německojazyčné oblasti, odkud pronikala do jiných areálů slovanských, dokonce i na slovanský a evropský východ a na Balkán, kam všude expandoval duch rakousko-uherské monarchie. Z tohoto hlediska je biedermeier od původu věc středoevropská, stejně jako secese. Módnost však tématu uškodila: snaha nahlédnout tento jev mermomocí novými nástroji byla často násilná a umělá a nakonec ani nepomohla k hlubšímu postihu fenoménu jako celku. Přítomný svazek by mohl svým srovnávacím pojetím pohnout zkoumáním biedermeieru kupředu, což se stalo jen zčásti. Rusové, resp. východní Slované obvykle nemají příliš smyslu pro subtilní věci střední Evropy, kam patří i západní a dílem jižní Slované; proto je takto například pomíjejí nebo mají tendenci třeba české věci vidět jednoznačně německým prizmatem jako dominantním, což je pravda jen částečná, nebo rozdíly vysvětlují jen národními snahami v rámci evropských obrození. Také úvodní studie Larisy Polubojarinovové (Sankt-Petěrburg) o pojmu „biedermeier“ v německé a ruské literární vědě je typická rámcovým pojetím fenoménu, přičemž znaky biedermeieru by mohly být znaky jakýchkoli směrů blízkých, třeba jak „fotografického“ realismu, nebo pozdního novoromantismu nebo stylistického spojování s krotkou realistickou poetikou – alespoň pro český kulturní prostor. Nutno si uvědomit, že „skládání“ uměleckých směrů v střední Evropě, a tedy i v českém prostoru, bylo povlovné, prolínavé, takže biedermeier rozhodně nemusel být omezen na první polovinu 19. století, ale prosakoval dál až do 20. století, a to i v literatuře nebo právě v ní více než v jiných druzích umění. Že Slovensko do tohoto okruhu také patří, ukazuje studie Miloslava Vojtecha (Bratislava): snad se

tu podařilo „vyloupnout“ slovenskost biedermeieru z jeho celkového rámce. Práce koeditorky Tatjany Anikinové bych viděl jako poněkud schematickou: vysvětlovat specifikum českého biedermeieru všeslovanským procesem národních obrození a polyfunkčností literatury té doby je málo; je tu přece i obecná mentalita, která tu zasáhla celý korpus českého písemnictví 19. a 20. století a jde nakonec až k Hrabalovi a jiným. Snad se zde projevuje vzorec uplatňovaný východními Slovany na západoslovanskou problematiku příliš mechanicky. Irina Jarošová (Drohobyč) zkoumá vývoj bádání o ukrajinském biedermeieru, mihne se tu Dmytro Čyževskij i Jurij Fedkovyč; škoda, že autorka nezná dávnou brněnskou monografii Mečislava Krhouna. Biedermeier je styl či směr syntetický, jenž zpracovává podněty z různých stran, včetně antických motivů: to je předmětem analýzy Galiny Lošakovové (Uljanovsk), jež zkoumá funkci antických motivů v rakouské literatuře biedermeierovského období. Řekl bych však, že pohled na biedermeier je tu zase příliš široký (Franz Grillparzer, Joseph Schreyvogel, Adalbert Stifter, nar. v Horní Plané, něm. Oberplan, Carl Anton Postl / Charles Sealsfield, rakouský a dílem americký spisovatel, autor „indiánky“ *Tokeah, or the White Rose*, 1828, nar. v Popicích-Znojmě, něm. Poppitz/Znaim), to je příliš mnoho a biedermeier by vlastně spojoval celou literaturu rakouského okruhu.

Možná není dobře, že se v tomto sborníku někteří autoři objevují víckrát, jistě to šlo nějak spojit. Takže Irina Jarošová se nám opět vrací k biedermeierovské lyrice Eduarda Mörike. Jak pokračujeme k závěru svazku, zjišťujeme, že biedermeier je stále širší: Anastasija Dudkina (Sankt-Petěrburg) analyzuje nejen A. Stiftera, ale i V. Hálka, Zlata Skorospechovová (Sankt-Petěrbrug) zase zkoumá Karolinu Světlou, znovu T. Anikinová typicky východoslovanskou dikcí píše o „slovu“ v biedermeieru (s odkazem na návrat k věcem dle známé koncepce *Wörter und Sachen*, podobné rus. veščismu, o nichž však autorka nepíše) a opakuje teze o národním obrození (podobně vidí např. Robert Pynsent českou dekadenci – tedy sociálně orientovanou, je to pravda, ale jen zčásti a nebylo to jen specificky české, bylo to i jinde). Irina Burdeljovová (Minsk) zavádí pojem „biedermeierismu“, což je možná přesnější, když se tu biedermeier objevuje jen jako prvek poetologického systému (Ewa Felińska), Veronika Faktorová (České Budějovice) ukazuje český biedermeier podobně jako ve sborníku zastoupení Rusové. Dalibor Tureček (České Budějovice), pro něhož je biedermeier jedním z podstatných témat i v širším rámci literární historie, srovnává romantismus a biedermeier, resp. českou podobu romantismu. Nevím, proč čeští a slovenští literární vědci potřebují často berličky jiných autorů, kteří s tématem bezprostředně nesouvisejí a jejichž metodologické impulsy jsou dosti zanedbatelné. Zejména frapantní je to v případě Petra Zajace a jeho pulsování literatury: maně si vzpomínám, když jsem mu roku 1986 přinesl svou knížku *Labyrint kroniky s termínem prostorová kronikální pulsace*: všiml si toho a komentoval i později. Když jsem

psal recenzi na jeho knihu¹, která s tímto termínem v značně posunutém významu pracovala, vyzvedl jsem nosnost tohoto pojetí, až jsem vzbudil ústně pronesenou jemně ironickou poznámku Zdeňka Mathausera. Nakonec závěry z těchto podnětů (dalším příkladem může být teorie fikčních světů, leckde donekonečna opakovaná a parafrázovaná a „rozpracovávaná“) jsou banálnější, než se zdá, neboť takto se česká literatura a její vývoj, včetně pozice biedermeieru, chápala již mnohem dříve, ač se takto metodologicky halasně neprofilovalo. Nešťastná nutnost „být ve správném diskursu“ nakonec své plody nepřináší, spíše vlastní invence, kterou Tureček ve své studii prokázal. Podstatnější je, že se poetologické systémy v české literatuře 19. století propojovaly anomálně, prolínavě, synteticky, nikdy ne v čisté podobě, s „domácími úpravami“ – chvějivou pulzaci to nijak nedokládá. Roman Mnich (Siedlce) na příkladu prací D. Čyževského ukazuje na specifikum ukrajinského biedermeieru i v souvislosti s existencí jeho ukrajinského typu a s multilingválností ukrajinských tvůrců. Myslím, že dobře to vidí Anatolij Bakalov (Samara) v analýze německé poezie „v kontextu biedermeieru“ – to je přesné, neboť biedermeier je spíše „kulturní atmosféra“ než dokonale stanovený výčet znaků; jen mi vadí přílišná rozvlácnost studie a místy nesnesitelně dlouhé ukázky.

Kolektivní monografie je přínosem, i když nepřináší nějaké radikální závěry. Spíše jen rozpracovává již známé a snáší další důkazy o vlivném směru, jenž přesáhl hranice německojazyčného a středoevropského areálu. Známou bolestí je metodologické přebírání, překrývání a naopak zase vytěšňování; je tu i běžný jev, že se odkazuje jen ke knihám a statím, které biedermeier inzerují v názvech, ale nikoli k těm bádáním, kde je biedermeier skrytý v širším kontextu (ta jsou často právě proto cennější) a to je škoda. Někde se až příliš zdůrazňuje všudypřítomnost biedermeieru, jakoby „biedermeier s vykřičníky“, jinde se neúměrně zdůrazňuje národní obrození, jež si biedermeier přizpůsobovalo – otázka je, zda tomu nebylo často spíše naopak, tedy zase jakýsi „biedermeier s otazníky“. Ani to není málo.

Ivo Pospíšil

1 POSPÍŠIL, I.: *Na pomezí nové koncepce (Peter Zajac: Tvorivosť literatúry, Bratislava 1990)*. Tvar 1990, č. 27.